

İSLAM'DA DİYALOG VE HOSGORU

<https://www.youtube.com/watch?v=XnJoA0Qxufg>

Hazırlık soruları:

1. Başkalarının inançlarına nicin saygılı olmalıyız?.
2. Habibullah ne demektir?
3. Hoşgörü, Diyalog, Konuma Saygı kavramlarını açıklayınız
4. Hoşgörü'de olcu nasıl olmalıdır?
5. Mevlana'nın "Bir ayağım şeriatın içinde, diğer ayağım yetmiş küsur milletle beraber..." sözünü açıklayınız.

Ehl-i Kitapla olan diyalogun keyfiyetini Kur'an ve Sünnet ışığında açıklar mısınız?

İnanan insanlar, imanlarına göre tavırlarını çok iyi belirler ve mesajlarını verilmesi gerektiği şekilde verirlerse, ülkemizde ve hattâ dünya üzerinde çok iyi bir diyalog ortamının meydana geleceğine inanıyorum. Bu sebeptendir ki her mesele gibi bu, konuda da Kur'an ve Allah Rasulü'nün üslûbu esas alınarak yapılacak şeyler ona göre yapılmalıdır.

Bakara sûre-i celilesinin başında Allahü Teâlâ şöyle buyurur: "Kur'ân hidavete ulaştırır." (Bakara, 2/2) Daha sonra da bu müttakilerin kim olduğunu açıklar: "Gaybe iman eden, namazı dosdoğru kılan ve rızık olarak verdiklerimizden infakta bulunanlar. Ve aynı zamanda sana ve senden önceki (Peygamberlere) indirilen(ere iman edenler. Ve onlar Âhiret'e de kesin bir yakın içindedirler.'" (Bakara, 2/3,4) Kur'ân bu ayetleriyle bizi, çok yumuşak ve biraz da kapalı bir üslûp kullanarak, geçmiş peygamberleri ve onlara indirileni kabule çağırır. Daha Kur'ân'ın başında, ondan istifade için böyle bir şartın getirilmesi, bana Ehl-i Kitap ile diyalog adına çok önemli geliyor.

Allahü Teâlâ bir başka âyette şöyle buyurur: "Ehl-i Kitap'la tartışırken en güzel bir şekil ve üslûbda tartışın." (Ankebut, 29/46) Kur'an, bu ayetiyle de bize, üslûbda takınacağımız tavır ve sergilememiz gereken edebi salıklıyor. İslâm'da münazara şekil ve üslûbu konusunda Bediüzzaman'ın söyledikleri son derece dikkat çekicidir: O, "Münazarada karşıdakinin mağlubiyetle memnun olan insan, insafsızdır" der ve bunun sebebini de şöyle açıklar: "Onun mağlûp olmasıyla siz bir şey kazanmazsınız; siz mağlûp olup da, o kazanmış olsaydı, o takdirde bir yanlışınızı düzeltmiş olacaktınız." Evet, münazarayı, nefsi adına değil de, gerçeğin ortaya çıkması adına yapan insanın tavır bu olmalıdır. Buna karşılık, siyaset meydanlarında, sadece hasmı mağlûp etme düşüncesiyle yapılan münakaşalara baktığımızda, o tartışmalardan olumlu hiçbir netice çıkmadığı da açıktır. Öyleyse, müsâdeme-i efkârdan, yani fikirlerin çarpışmasından hakikatın ortaya çıkması için, karşılıklı anlayış, saygı, hakperestlik gibi düsturlar kat'iyen kulakardı edilmemelidir. Bu da Kur'ânî bir düstur olarak ancak, iyi bir diyalog ortamında gerçekleşebilir.

Yukarıda geçen ve Ehl-i Kitap'la en iyi ve en güzel şekilde münazarayı emreden âyetin devamında "ancak zulmedenler hariç" kaydı vardır. Zulüm, En'âm suresinde yer alan "imanlarına herhangi bir zulüm karıştırmayanlar (var ya), işte güven onlarındır. Ve doğru yolda olanlar da onlardır" (En'âm, 6/82) ayetine Allah Rasûlünün getirdiği yoruma göre şirk ve kâinatı tahkir u tezyif mânâsında küfürle eş anlamda kabul edilmiştir. İnsanın, kendi vicdanında Allah'ı ifade eden bütün dilleri susturması zulümlerin en büyüğüdür. Aynı zamanda zulüm, başkalanna haksızlık yapma, insanlar üzerinde baskı kurma ve dayatmalarda bulunma mânâlarına da gelir. O açıdan zulüm, bir yönüyle şirki ve küfrü de içine alan, dolayısıyla da şirk ve küfürden daha büyük bir günahdır. Çünkü, her müşrik veya kâfir, başkalarına haksızlık yapma, insanlar üzerinde baskı kurma ve dayatmalarda bulunma anlamında zalim olmayabilir. Halk arasında meşhur mânâsıyla zulmedenlere, şekavet adına silahlananlara, hem insan hak ve hukukunu, hem de Allah hakkını çiğneyenlere karşı kanunlar çerçevesinde mukabele de bulunmak bir esastır.

Ehl-i Kitap'ın zalim olmayan kesimiyle münasebetlerimizde, şiddetli davranma ve onların iflahını kesme düşüncesi İslâmî bir düşünce ve davranış değildir. Böyle bir düşünce ve davranış İslâmî olmaktan öte, İslâmî kaide ve prensiplere aykırı bir çarpıklık demektir.

Bir başka yerde, Mümtehine sûresinde, "Allah sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı, adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever" (Mümtehine, 60/8) buyurulmaktadır. Bu ayetin inmesiyle alâkalı olarak, Hz. Esmâ validemizin müşrike olan analığının, Mekke'den Medine'ye gelip validemizle görüşmek istemesi nakledilir. Hz. Esmâ, Allah Rasûlüne gelir ve müşrik analığıyla görüşüp görüşmeyeceğini sorar. Bunun üzerine bu âyet nazil olur ve görüşmenin de ötesinde, ona iyilikte bile bulunmasının herhangi bir mahzuru olmadığı ifade edilir. Bahse konu olan bu kadın bir müşriktir. Allah'a, Ahiret Günü'ne ve peygamberliğe inananlar için belirlenecek tavır da anlayışlarınıza havale ediyorum.

Kur'an-ı Kerim'de bu şekilde içtimaî diyalog ve hoşgörü açısından üzerinde durulabilecek yüzlerce ayet bulmak mümkündür. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, müsamaha ve hoşgörüde dengeyi yakalanabilmesidir. Kobraya merhamet etmek, onun ısırdığı insanların hukukunu yemek demektir. Hümanizmanın o kadarı, rahmet-i İlâhiyeden fazla merhamet etme iddiası demektir ki, böyle bir tavır ise merhametin kendisine saygısızlık ve başkalarının hukukuna da tecavüzdür. Dolayısıyla, hoşgörü ve diyalog arayışı, hiçbir şekilde Allah'ın anlatılıp tanıtılmasından geri durmayı gerektirmez. Evet, Kur'an'ın ve Sünnet-i sahiha'nın ruhu sıkıldığında bazı hususî haller müstesnâ, orada hep müsamahayı görürüz. Bu müsamahanın atkıları Ehl-i Kitaba, hatta bir mânâda kim olursa olsun bütün dünya insanlarına kadar uzanmaktadır.

M. Fethullah Gülen

Başkalarının İnançlarına Saygılı Olmak

Birinci soruya cevap olarak, evet, başkalarının inançlarına saygılı olmak zorundayız. Denildikten sonra, bunun sebebi olarak, Allah ın insanları farklı kabile ve inançlarda yarattığı,

ve bunda da bir amaç göttüğü söylenebilir. Bu konudaki Hucurat suresinin 13. ayeti okunabilir. Dolayısıyla başkalarının inançlarına saygılı olmak demek, Allah ın iradesine, isteğine rıza göstermek demektir..

Konuyla ilgili kavramlar olarak, Hoşgörü, Diyalog, ve Konuma Saygı üzerinde durulabilir. Bir zamanlar Hoşgörü kavramını çok kullanmaktaydık. Ancak bu kavram, karşı tarafı inciten negatif bir anlam taşıdığı için artık terk edilmiştir. Çünkü, “sen iyi olmasan bile ben seni hoş görüyor, sana katlanıyorum” manasına gelmektedir. Diyalog, hoşgörüyü göre daha iyi bir kavramdır. Karşılıklı konuşma, birbirini dinleme demektir. Ancak Konuma saygı kavramı önceki ikisinden daha uygun bir kavramdır. Hocaefendi bu kavramı daha çok sevmektedir. Bu kavram, içinde hem diyalogu hem de hoşgörüyü taşıdığı gibi, ayrıca farklılıkların farkında olarak, bilinçli olarak, senin konumuna saygı gösteriyorum, sen de aynı hoşgörü ve saygıyı bana da göster, demektir.

Dindar insanın hayat boyu hedefi, insan-ı kamil olmaktır. Yani olgun insan olmaktır. Herkesin konumuna saygı göstermek, onlara müsamahalı davranmak, insan-ı kamil dediğimiz yüce insanların en belirgin ahlakı olmuştur. İnsanda bu özellik var ise, o kişinin diğer vasıfları da uygun demektir. Çünkü bu özellik diğer vasıflara kaynaklık edebilecek temel bir ahlaki erdemdir..

Başkalarına saygılı davranan ve hoşgörülü olan insanlar aslında kendilerini saygın bir konuma taşımış olurlar. Çünkü başkalarına saygı gösteren, saygı görür; başkasını hoşgörenin olumsuz yönüne de hoşgörüyle bakılır. Başka varlığa merhamet ile bakana Allah da merhamet eder. Mesela, kötü ahlaklı bir kadın birgün, çok sıcak bir havada, susuzluktan dili dışarıya sarkmış bir köpege su içirir. Bu durum, Allah ı memnun eder. Ve o kadının kalbine iyilik duyguları yerleştirir. Ona tevbe yolunu gösterir, kadın iffete ve istikamete kavuşur. Aslında hepimiz, herkesin bize bu gözle (hoşgörü) bakmasını bekleriz. Hiçbirimiz geçmişinin karıştırılmasını istemez; bugünlerimizle yarınlarımızın bulandırılmasını da arzu etmeyiz.

Biz hepimiz, bir ömür boyu sevgi ve saygı bekler, hoşgörü ve müsamaha umar, civanmertlik ve muhabbet hisleriyle kucaklanmak isteriz. Evdeki afacanlığımızdan ötürü anne-babamızdan; mektepteki yaramazlıklarımızdan dolayı öğretmenimizden; haksızlık edip zulme uğrattığımız mağdurlardan, mazlumlardan; mahkemede hâkim ve savcıdan; askerde

komutan-lardan; karakolda polislerden... ve tabiî en yüksek bir divanda da 'Ahkemü'l-Hâkimîn'den af ve müsamaha bekleriz.

Ancak, bütün bu bekleyişler içinde beklenen şeye liyakat da çok önemlidir. *Başkalarını affetmeyenin af beklemeye hakkı yoktur.. derecesine göre herkese karşı saygılı olmayan saygı göremez.. herkesi sevmeyen sevilmeye lâyık değildir.. bütün insanları hoşgörü ve müsamaha ile kucaklamayan, afv u safh görme liyakatını yitirmiştir.* Komünizm, hoşgörü bilmeyen bir sistemdi... ateizm müsamaha tanımayan bir düşünce tarzıdır; ondan müsamaha beklemek bir aldanmışlık, onun başkalarından saygı umması da boş bir kuruntudur. Düşüncelerinde, yazılarında başkalarına sövüp-sayan bir talihsiz kalemin başkalarından saygı ve hürmet beklemeye hakkı yoktur.. Bunları gerçek Müslümanlar, **"Onlar, boş sözler, münasebetsiz davranışlarla karşılaştıkları zaman âlicenâbâne geçip giderler" .. (Furkan, 25:63); "Şayet onları affeder, müsamaha ile davranır ve kusurlarını da görmezseniz..." (Teğâbün, 64:14)** gibi gökler ötesi prensiplerle o engin sînelerinde hoşgörüyle dengeleyip yollarına devam etseler de, kaderin adaletini temsil edecek başkaları mutlaka çıkacaktır.

Ferdleri birbirine hoşgörüyle bakmayan milletlerde ve müsamaha ruhunun tam yerleşmediği ülkelerde müşterek düşünceden ve kollektif şuurdan bahsetmek mümkün değildir. Böyle bir ülkede, büyük küçük her düşünce, çatışmaların, vuruşmaların ağında birbirini yer bitirir; düşünürler de hep havanda su döverler ve yine böyle bir ülkede kat'iyen sağlam bir düşünce ve inanç hürriyetini yerleştirmek mümkün olmaz; mümkün olsa da yaşatılamaz. Hattâ böyle bir ülkede hukuk devletinden de söz edilemez; sureta var görünse de, bir aldatmacadan başka bir şey değildir.

İslâm Hoşgörü Dinidir

İslâm, lügat itibariyle "silm" ve "selâmet" kökünden gelen ve "if'al" bâbından (kip) kullanıldığı şekliyle **"teslimiyet, selâmete erdirmek, esenliğe çıkarmak ve karşılıklı emniyet ve barış tesis etmek"** gibi manâlara gelen bir kelimedir.

İslâmiyet, esenlik, emniyet ve barış dinidir. Bu esaslar Müslüman'ın hayatında o kadar yaygındır ki, o, namaza durduğunda dünyadan alâkasını keser, Rabbine kemerbeste-i ubûdiyet (kulluk teslimiyet ve iki büklüm olmuşluğu) içinde yönelir ve O'nun huzurunda elpençe divan

durur. Namazını adeta yeniden hayata dönüyor gibi, sağındakilere ve solundakilere selâm vererek, yani “esenlik, emniyet, güvenlik içinde olun” diyerek noktalar ve esenlik, emniyet, barış, huzur dileğiyle yeniden insanların arasına döner.

Selâm vermek ve başkalarının emniyet, güven içinde olmalarını dilemek, İslâm’da yapılması en hayırlı olan işler arasında sayılmıştır. Nitekim bir gün kendisine “İslâm’da hangi amel daha hayırlıdır?” şeklinde sorulan bir soruya Allah Rasûlü (s.a.s), “Başkalarına yemek yedirmen, tanıdığın ve tanımadığın herkese selâm vermendir.” (Ebu Davud, Edeb, 142) şeklinde cevap vermiştir.

Varlığın mayası sevgidir

İnsanlığın İftihar Tablosu (s.a.s), bir muhabbet insanıdır. Zaten O’nun bir adı da ‘Habibullah’tır. ‘Habîb’ kelimesi, ‘seven’ mânâsına gelmenin yanında ‘mahbub’, yani sevilen mânâsına da gelmektedir ki, Allah’ı seven ve O’nun tarafından da sevilen demektir. İmam Rabbani, Mevlâna Halid, Şah Veliy-yullah Dehlevî.. gibi tasavvuf erbabı, en büyük mertebenin sevgi mertebesi olduğunu söylerler.

Allah (c.c), bu kâinatı sevdiğinden dolayı yaratmıştır ki, İslâm da işte o sevginin adeta dantelasını örmüştür. Sevgi, büyük bir düşünürün tesbit ve ifadesiyle, kâinatın mâyesi ve varlık sebebidir. Tabîî, bütün bunlara rağmen, İslâm’da caydırıcılık adına bir kısım prensiplerin bulunduğunu inkâr etmemiz de mümkün değildir. Ne var ki bazıları, asıl meselelerin gölgesinde yer alan ikinci derecedeki bu mevzuları, sanki ana meselelermiş (usûl) gibi göstererek, büyük yanlışlıklara düşmektedirler. Bir keresinde, bu duygu ve bu düşüncede olan bir arkadaşımız bana, “Siz belli bir sınır koymadan herkesle görüşüyorsunuz, bu da bizdeki gerilimi kırıyor. Halbuki ‘El-Buğzu li’llâh (Allah için buğzetmek)’ İslâmî bir prensiptir. Dolayısıyla, bazı kişilere Allah için buğzetmek lâzımdır” demişti. Aslında böyle bir düşünce, ‘Allah için buğzetme’yi yanlış anlamaktan kaynaklanıyordu. Zira, İslâm’da bütün varlık, ‘El-Hubbü fi’llâh (Allah için sevme)’ hükmünce Allah için sevilir. ‘El-Buğzu li’llâh=Allah için buğzetme’ ise insan için değil, duygu, düşünce ve sıfatlar için geçerlidir. Dolayısıyla, buğzedilmesi gereken insan değil, ahlâksızlık, küfür ve şirk düşüncesidir. Cenab-ı Hakk, insanı “kerîm” olarak yaratmıştır (İsrâ, 17.70) ve herkesin belli ölçüde bu kerametten nasibi söz konusudur. Allah Rasûlü (s.a.s), bir Yahudi cenazesini geçerken ona insan olduğundan dolayı saygı duyarak ayağa kalkmış ve kendisine onun bir Yahudi olduğu hatırlatıldığında da “Ama bir

insan” cevabını vermiş; (Nesai, Cenaiz, 46) vermiş ve İslam’ın insana verdiği değeri göstermiştir. Evet, Efendimiz (s.a.s)’in insana saygısı işte bu ölçüde idi. Dolayısıyla, İslâm’ı iyi anlayamamış bazı Müslüman kişi veya kuruluşların, dünyanın değişik yerlerinde cereyan eden terör hadiselerine karışmalarının altındaki sebepleri İslâm’da değil, onların kendilerinde, onların yanlış yorumlarında ve daha başka faktörlerde, başka saiklerde aramak gerekir. Zira İslâm, terör yanlısı bir din olmadığı gibi, İslâm’ı iyi anlamış bir Müslüman’ın da terörist olması düşünülemez.

Diğer bir yaklaşımla hoşgörü, herkesi kendi konumunda kabul etme; kendi konumunda kabul ettiğimiz herkese bağrını açma; herkesi kucaklama ve Yunus’un ifadesiyle, **“Yaradan’dan ötürü yaratılanı sevme”**dir ki, zaten herkese sevgiyle açılma da bir mü’min sıfatıdır.

Bir ayet-i kerime: *“(Ey Habibim!) İman edenlere söyle: Allah’a kavuşup, yaptıkları her şeyin hesabını vereceklerine inanmayanlara karşı daha müsamahalı olup, onları bağışlasınlar”* (Casiye, 45:14) buyrulur. Bu, aslında, sizin de vicdanınızın sesidir. Evet siz, âmâ bir insanı gördüğünüz zaman, tekme vurup onu döver misiniz, yoksa elinden tutup yol mu gösterirsiniz?

Hoşgörü

Bütün bir millet olarak istikbâle yürürken, her köşe başında önümüzü kesmesi muhtemel ayrılık, farklılık ve mutabakat zorluklarından kaynaklanan handikaplara karşı en etkili silahımız, en sağlam sığınak ve tabyamız da hoşgörü olsa gerek. Düşünceleri duru, seciyeleri temiz, vücutları dinç, gözleri keskin, bakışları berrâk; yürekleri top yekûn insanlığa karşı insanî hislerle dolup boşalan, kendi millet ve çevrelerine karşı da sevgi, merhamet ve hoşgörüyle çarpan zirvedeki ruhlar, dünden bugüne tarihi hadiselerle yön vermiş, tarihin yükünü ense kökünde taşımış bir düzine kutsilerdir ki, zaman, onlar ve onların sundukları mesajlarla itibârilikten çıkarak değer kazanır, mekân ve mekânın bağrındaki kara delikler onların aydınlık düşünceleri sayesinde cennet koridorları haline gelir.

Affin ve hoşgörünün, yaralarımızın büyük bir kısmını saracağına inanıyoruz.

Bütün bir millet olarak istikbâle yürürken, her köşe başında önümüzü kesmesi muhtemel ayrılık, farklılık ve mutabakat zorluklarından kaynaklanan handikaplara karşı en etkili silahımız, en sağlam sığınak ve tabyamız da hoşgörü olsa gerek.

Kusurlara göz yummak, farklı düşüncelere saygı göstermek, affedebileceğimiz herşeyi affetmek; hatta kendi söz götürmez haklarımızın ihlâli karşısında bile, üstün insanî değerlere saygılı kalarak "ihkâk-ı hak" etmeye çalışmamak; iştirak edilmesi mümkün olmayan en kaba fikirler, en hoyrat düşünceler karşısında dahi, peygamberâne bir temkinle fevriyana

kapılmadan, Kur'ân'ın, kalplere nüfûz etme adına "kavl-i leyyin" ünvanıyla sunduğu, kalb-i leyyin, hal-i leyyin, tavr-ı leyyin de diyebileceğimiz yumuşaklıkla mukabelede bulunmak; hatta bir kısım muhalif düşünceler ki, bize doğrudan doğruya veya tedâileriyle bir şeyler anlatmasa bile, sırf kalbî, ruhî ve vicdanî hayatımızı sık sık tamir ve restorasyona zorlaması itibariyle yararlı bulmak düşünce enginliğinde bir hoşgörü...

Zaman zaman saygı, merhamet, âlicenaplık ve bazen de müsamaha yerinde kullandığımız hoşgörü, ahlâkî sistemlerin en ehemmiyetli esası, semavî buutlu insan-ı kâmil ahlâkı ve diğer bütün prensiplere de kaynaklık edebilecek önemli bir ruh disiplini dir.

Hoşgörü adesesini altında, müminlere ait sevaplar bir başka derinliğe ulaşır ve âdeta nâmütenahileşir; hata ve kusurlar ise öylesine büzülür ve küçülürler ki, dünyalar kadarı bir yüksük içine sıkışabilir.

Evet hepimiz; dünümüzü, bugünümüzü hoşgörü ve müsamahanın o eriten-değiştiren, temizleyen-aklayan iklimine havale eder, sonra da geleceğe öyle emin ve endişesiz yürümek isteriz.

Bütün insanları hoşgörü ve müsamaha ile kucaklamayan afv-u safh görme liyakatını yitirmiştir.

Komünizm, hoşgörü bilmeyen bir sistemdi. Dalâlet, küfür ve ateizme programlanmış bir kısım ülkelerde, müsamaha ve hoşgörü olmadığı için, düşünce hürriyeti, edepli tenkit, usûlünce fikir teâtisi ve hakperestlik anlayışı içinde tartışma, dolayısıyla da mantık ve ilham ürünlerinden söz etmek mümkün değildir.

Evet, yıllar var ki bu ülkede -edebim müsaade etmediği için açık söyleyemeyeceğim- akla-hayale gelmedik çeşit çeşit ahlâksızlık, hoşgörü ve müsamahadan dolu dolu nasibini aldığı halde, bir kısım Müslümanlar, hâlâ dünkü "gerici, yobaz, teokratik düzen yanlısı" gibi yaftalarla ve şimdilerde "fundamentalizm"le karalanmak istenmekte ve İslâm çağ dışı gibi gösterilmeye çalışılmaktadır.

Fertleri birbirine hoşgörüyle bakmayan milletlerde ve müsamaha ruhunun tam yerleşmediği ülkelerde müşterek düşünceden ve kolektif şuardan bahsetmek mümkün değildir.

Aslında müsamaha ve hoşgörünün olmadığı bir yerde sıhhatli bir basın ve yayından, ilmî düşünceden ve kültür faaliyetlerinden bahsetmeye de imkân yoktur.

Önce kendi içimizde, daha sonra da bütün bir dünyaya karşı oturup-kalkıp hoşgörü soluklamalı ve diyalog çağrısında bulunmalıyız.

Aksiyon Dergisinin Röportajı

14 Şubat 1998

Dünya bir çatışmaya gidiyor. Özellikle medeniyetler çatışmasının gündeme geldiği, NATO'nun yeni düşman olarak İslam'ı seçtiği yolundaki iddiaların yoğunlaştığı bugünlerde sizin teşebbüsünüz dünya çapında bir diyaloga yönelik. Böyle bir ortamda sizi diyalog konusunda ümitlendiren şeyler nelerdir?

Şahsen, dünyanın bir çatışmaya gittiğini kabûl edemiyorum. Bu tür iddialar, esasen sahip oldukları bizatihî değerlerle kendilerini kabûl ettiremeyenlerin, çatışma ve düşmanlıklardan medet umarak ortaya attıkları birer beklenti, belki içten içe arzularından ibarettir. Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği, Üstad Bediüzzaman Hazretleri'nin de söyledikleri gibi insan, kerim yaratılmıştır ve daima iyi şeylerin, güzel şeylerin peşinde koşar. Fakat bazen elinde olmadan veya farkına varmayarak, başına istemediği, beklemediği taşlar düşer. Fakiri, dünya çapında bir diyaloga şevklendiren, işte insanın bizzat yaratılışında var olan bu kerem ve güzelliştir. Mayası iyilik ve güzellekle yoğrulmuş olan insanlığın, bir gün bu mayanın gerektirdiği, zorladığı çizgiye geleceğine inancım da, ümidim de tamdır. Şu anda, savaşımlardan, çatışmalardan, akan kanlardan, işlenen zulümlerden bıkmış olan insanlığın evrensel bir diyaloga ve barışa hazır olduğuna ve böyle bir diyalog için konjonktürün müsait olduğuna, bu kutlu gaye için, eğer biz yanlış adım atmazsak, tam bir kader-denk noktasında bulunduğumuza inanıyorum.

Bu teşebbüsünüzün (Patrik Bartholomeos'la görüşmesi-WM) Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerifler ve İslam büyüklerinin geleceğe dair işaretleri arasında tekabül ettiği noktalar var mı?

Kur'an-ı Kerim, sulhün, silmin, barışın yanındadır. Kutub merhum bu konuda 'Cihan Sulhü ve İslâm' isimli bir kitap da yazmıştı. Kur'an-ı Kerim'in önümüze koyduğu hedef, yeryüzünde fitne ve fesadın olmamasıdır. Dikkat edilirse, Allah katında kabûl gören amellere de Kur'an-ı Kerim'de salih amel denir. Sulh ve salih aynı kökten gelen iki kelime olup, salih, sulhe götürün, bizatihî sulh eksenli olan demektir. Esasen, İslâm'da 'küçük cihad' olarak tavsif edilen savaş da arızî bir durumdur ve sulhün önündeki engelleri, insanla iradî tercihi ve Allah arasındaki engelleri kaldırmak için yapılır. Sulh, aynı zamanda tevhidin de bir neticesidir. Dolayısıyla, bir tevhit dini olan İslâm, birliği, beraberliği ve evrensel sulhü, huzur ve barışı âmirdir. Ayrıca, bilhassa âhir zamanda İslâm'ın şefkat, sevgi, af, hoşgörü ve diyalogda temsilini bulan Mesihîyet cenahı ön planda olacaktır.

Müslüman, herkese karşı hoşgörülü olmalıdır, fakat küfrün bizzat kendisini hoş görmek doğru değildir.

Bizim, bütün münasebetlerimiz müsamaha ve hoşgörü yörüngeli olmalıdır.

Fikir, düşünce veya ekol ayrılığı sebebiyle, kalemlerini veya dillerini ok gibi sinelerimize salanlara, bizim de aynı şekilde mukabelemiz, sadece aradaki husumeti körükleyecek ve bu türlü düellolar kendi cephemizi yıpratmadan, yaralamadan öte de bir işe yaramayacaktır. Onun için, üzerine basa basa bir kere daha hatırlatmak isterim ki; günümüzde en çok muhtaç olduğumuz hususlardan biri, belki de en birincisi, fitneyi uyandıracak davranışlardan

sakınmak, kin ve düşmanlıkları hoşgörünün ılımlı ikliminde eritmektir. Bunu becerebildiğimiz takdirde pek çok problem kendiliğinden halledilecektir.

Hoşgörü bizim dünyamızın yamaçlarının gülüdür, çiçeğidir.

Ve inşallah kökünde böylesine bir hoşgörüyü barındıran bu millet ağacının, yeniden hayat bulması sonucunda onu bir meyve halinde dışarıya çıkartacak ve hoşgörüyü bir kez daha tam anlamıyla temsil edecektir.

Milletimizin hoşgörüye bu denli açık olmasında, dinî prensiplerimizin rolü çok büyüktür. Hatta denilebilir ki hoşgörü, kaynağını dinimizden almaktadır.

Evet, bizim hoşgörü anlayışımıza kaynaklık eden dinimizdir veya hoşgörü dinimizin tabiatının gereği ve onun bir derinliğidir. Biz, o dini hayatımıza hayat kıldığımız asırlarca, bu uzun zaman dilimlerinde o hoşgörüyü dünya çapında temsil etmişizdir. Evet, eli kanlı, gözü kanlı, dili kanlı, müsamaha, tolerans, hoşgörü nedir bilmeyen bazılarının işleye geldikleri cinayet, bombalama, yaralama, gasp, soygun vb hadiseleri bütün müminlere mâl etmek, hatta bunu İslam'ın temel özelliği olarak göstermek doğru olmasa gerektir.

Netice itibariyle, bütün olumsuz şartlara rağmen, günümüzde bize düşen şey, hoşgörü anlayışını yeniden öncelikle içimizde yeşertmek, daha sonra da çevremizle olan münasebetleri hep bu çizgide sürdürmektir.

Zira bu milletin yeniden dirilişi, husumet düşüncelerinin kökünün kesilmesine ve hoşgörü anlayışının yaygınlaşmasına bağlıdır.

Diyalog

Geleceğin dünyası kinin, nefretin, şiddetin, kavganın, savaşın üzerine değil, sevginin, hoşgörünün, birbirimizi kabullenmenin üzerine bina edilecektir.

Bir yolculuk münasebetiyle gittiğim hava alanında, günün ölçüleri içinde giyinmiş orta yaşlı iki kadın, beni tanıdılar. Tazim ve saygılarını öyle bir ifade ettiler ki, görseydiniz siz de şaşırırdınız. Yine bir yolculuk esnasında hosteslerden aynı saygıyı görmüş, onların dua talebi ile karşılaşmıştım. Hatta onların ısrarlı istekleri üzerine, kendilerine dua mecmuasını imzalayıp hediye etmiştim. Son günlerde bunlar ve bunlara çok benzeyen sayısız hadiseler var ki, hepsi de milletimizin hoşgörüye ne kadar susamış olduğunu göstermektedir.

Öncelikle, toplumumuzun her zamankinden daha çok hoşgörüye muhtaç olduğu, devlet adamlarından köylerde yaşayan vatandaşlara kadar hemen herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Bu açıdan bu sürece katkıda bulunan herkesin bence ödüllendirilmesi gerekir. Bunun İslâmî nasslarla telifi de her zaman mümkündür. Şöyle ki, İslâm'ın temel esaslarından birisi terhib ve terğibtir. **Yani yararlı iş yapanları teşvik, aksini yapanları ise tevbih etme, İslâmî bir kaidedir.** Bu çizgide söylenebilecek onlarca ayet, yüzlerce hadis ve hadise göstermek hiç de zor değildir. Dolayısıyla hayra karşı meylin artmasına, şerre karşı meylin kesilmesine vesile olabilecek böyle

bir esasın işletilmesine yönelik bir hususu, bazılarının tenkit etmelerini anlayabilmek zor olsa da, bu her zaman olagelmıştır. Düşünün ki bazılarının takıldıkları nokta, Yeşilçam'dan bir bayana bu ödülün niye verildiğidir. Rica ederim, geleneksel Türk-aile ahlâkında, kadının kocasına karşı taşıdığı vefa hissi, ailenin devamı için çok önemli bir faktördür. Bahsini ettikleri hanımefendi, bu geleneği devam ettirmiş, hastalanıp yatağa düşen bey'inin başında iki sene vefa hissiyle durup beklemiş, onun bakım ve görünümünü üstlenmiş önemli ve parlak bir örnektir. Allahu a'lem, inancı olan bir insanın böyle bir ameli onu cennete götürmeye yetebilir. Dolayısıyla, kocasına karşı bu denli sadakat ve vefa ile dopdolu bir hanımefendiye değil bir plaket, dünyalar verilse, bana göre yine de fazla sayılmaz.

Tarih şahittir ki, bu türlü hayırlı faaliyetlere her zaman dil uzatan, engel olmak isteyen pek çok kimse çıkmıştır. Bence bu türlü arizî çıkışlara, hiç aldırış etmeden doğru bilinen ve toplumun kabulü ile karşılanan bu yolda çalışmalara devam edilmelidir.

Bence öğrenmemiz gereken önemli şeylerden biri de, herkesle diyalogdur. Emsal arasında tenafüs yani çekememe, olur ama, mühim olan, kimsenin gıybetini yapmamaktır.

Müslümanın her hareket, her davranış ve her sözü mutlaka ölçülü olmalıdır. Bu cümleden olarak, meselâ: İnsanlarla iyi diyalog içinde olmak çok güzel bir davranıştır. Ama, bu müminin itikadını, imânını zedeleyici şekle dönüşmemelidir. Müslüman, herkese karşı hoşgörülü olmalıdır, fakat küfrün bizzat kendisini hoşgörmek doğru değildir.

Mevlânâ'ya atfedilen bir söz var: "Bir ayağım şeriatın içinde, diğer ayağım yetmiş küsur milletle beraber..." Esasen bizim mesleğimiz de bu düşünce çizgisindedir. Herkesle iyi geçinme, herkesle diyalog içinde olma ve herkesle şartların elverdiği ölçüde münasebet ve bağlantı kurma..

Elbette, herkesle diyalog içinde olmanın bir ölçüsü olacaktır. İnsan, ayağını sağlam basıyor ve İslâmî prensiplerle mukayyet yaşıyorsa, yani insanın bir ayağı, Mevlânâ'nın ifadesiyle hep dinin özüne bağlıysa, bu diyaloglar faydalıdır. Aksine, bu insanın hayatı sünnet yörüngeli değilse, kaymalar olabilir ve işte diyalogun bu türlü de hatalıdır, hatarlıdır.

Bizim için esas olan Allah'a bir insan kazandırma, insanların küfr-ü mutlakını kırarak onlara âhîret duygusunu aşılama olmalıdır. Bence bir insana bağışlanabilecek en büyük hediye de işte bu olsa gerek. Bu da ancak, küreselleşen ve gün geçtikçe küçülen bir dünyada, diyalog ile, müsamaha ve mülayemetle olacak şeylerdendir.

Son hâdiseler münasebetiyle beni "yıllarca İslâm'a, Kur'ân'a, başkaldırmış, düşmanlık etmiş insanlarla dostluk kuruyorsun" diye tenkit edenler oldu. Halbuki bu İslâmî bir düşünce ve bu düşüncenin hayata yansımından ibarettir. Rica ederim Allah Rasûlü (sav), yıllarca kendisine kan kusturan Ebu Cehil'i karşısına alıp muhatap olarak kabul etmedi mi? Ve daha onun gibi nicelerini... O halde çeşitli vesilelerle görüştüğümüz, konuştuğumuz bu insanlar -kaldı ki çokları inancını izhar ediyorlar- yüzünden, böyle İslâmî naslarla telif edilemeyecek tenkitler

yapmanın manası ne? Bu aslında İslâmı tam anlamıyla özümseyememenin bir ifadesidir. Hatta ben, "Bu tavır, bu tarz, bu üslup benim kendi tavrımdır.." desem ukalâlık etmiş, İslâm'ın getirdiği evrensel kaideleri kendime mal etmiş olurum. Onun için bugün bir ateistle de karşılaşsam, aynı şekilde davranırım. Ve bu katiyen mümaşat, müdarat veya takiyye değildir. Aksine İslâmî tavır ve düşüncenin ortaya konuşudur.

İslâm, öfkelendiğiniz zaman bile öfkenizi belli üslup içinde yansıtmınızı emreder. Gelin Kur'ân'a bakalım; onun çok sert bir üslûb ile eleştirdiği nice meseleler vardır ki, onlarda isim tasrih etmez. -Her ne kadar esbab-ı nüzulcüler belli isimler verse de, rivayetlerin sıhhatinde şüpheler vardır-. Belki kıyamete kadar gelecek değişik tiplerle temsil edilecek düşünceleri, mülhitçe anlayışları tenkit eder.

İnsanların duygu ve düşüncelerini hesaba katmadan, en azından insan olmaları asgarî müşterehinden hareketle kendi konumlarında kabul edilmeleri şarttır. Bu aynı zamanda İslâmî bir anlayıştır da. Bu açıdan ben şahsen, insanlığın huzur ve saadeti adına toplumsal barışı, hoşgörü vb. kavramlarının bütün dünyada yaygınlık kazanmasının çok önemli olduğuna inanıyorum.

Sevgi, saygı ve muhabbetle kime ait olursa olsun, kapıların tokmağına dokunulduğunda, diyalog yollarının açıldığı ve İslâm'ı en güzel şekilde anlatma imkânının doğduğu izahtan vârestedir.

İçte ve dışta bir kesim, belki dünyada diyalog ve beşerî münasebetlerin bu ölçüde temsilini istemeyeceklerdir.

Hoşgörü bizim dünyamızın yamaçlarının gülüdür, çiçeğidir. Ve inşallah kökünde böylesine bir hoşgörüyü barındıran bu millet ağacının, yeniden hayat bulması sonucunda onu bir meyve halinde dışarıya çıkartacak ve hoşgörüyü bir kez daha tam anlamıyla temsil edecektir.

Netice itibariyle, bütün olumsuz şartlara rağmen, günümüzde bize düşen şey, hoşgörü anlayışını yeniden öncelikle içimizde yeşertmek, daha sonra da çevremizle olan münasebetleri hep bu çizgide sürdürmektir.

Eğer sizler, dünyaya bir şeyler anlatmaya talipseniz, bütün dünya ile uyum içinde olmanız gerekmektedir. Bunun yolu da, öncelikle içteki kendi insanımızla iyi geçinip onlarla diyalog içinde olmanıza bağlıdır. Allah, insanı kerim yaratmıştır ve insanoğlunun gördüğü iyilikler karşısında ezilip kalacağı unutulmamalıdır.

Efendimiz(SAV) in Hosgorusu

Peygamberimiz (SAV) ve ashaptan bazıları mescitteyken dışarıdan, çölde yaşayan bir bedevî geldi ve durup dururken mescidin bir köşesine küçük abdestini bozdu. Orada bulunan ashap o adama çok kızdılar. Onun üzerine yürümek isterlerken Peygamberimiz onları engelledi. Peygamberimiz çöllerde yaşayan bedevîlerin tuvalet adabı olmadığını, bu hareketin onun

gözünde sıradan bir iş olduğunu biliyordu. Bir kırba su istetti ve kirlenen yere döktü. Olay da böylece kapanmış oldu.

Hoşgörü ile ilgili hikayeler

Bir adamcağız kötü yoldan para kazanıp bununla kendisine bir inek alır. Neden sonra, yaptıklarından pişman olur ve hiç olmazsa iyi birşey yapmış olmak için bunu Hacı Bektas Veli'nin dergahına kurban olarak bağışlamak ister.

O zamanlar dergahlar aynı zamanda alevi islevi görüyordu. Durumu Hacı Bektas Veli'ye anlatır ve Hacı Bektas Veli helal değildir diye bu kurbanı geri çevirir. Bunun üzerine adam mevlevi dergahına gider ve aynı durumu Mevlana'ya anlatır Mevlana ise bu hediyeyi kabul eder.

Adam aynı şeyi Hacı Bektas Veli'ye de anlattığını ama onun bunu kabul etmemiş olduğunu söyler ve Mevlana'ya bunun sebebini sorar.

Mevlana şöyle der:

-Biz bir karga isek Hacı Bektas Veli bir şahin gibidir. Oyle her leşe konmaz. O yüzden senin bu hediyeni biz kabul ederiz ama o kabul etmeyebilir.

Adam üsenmez kalkar Hacı Bektas dergahı'na gider ve Hacı Bektas Veli'ye, Mevlana'nın kurbanı kabul ettiğini söyleyip bunun sebebini bir de Hacı Bektas Veli'ye sorar.

Hacı Bektas da şöyle der:

-Bizim gönlümüz bir su birikintisi ise Mevlana'nın gönlü okyanus gibidir. Bu yüzden, bir damlayla bizim gönlümüz kirlenebilir ama onun engin gönlü kirlenmez. Bu sebepten dolayı o senin hediyeni kabul etmiştir.